

RAPORT Z OKRĄGŁEGO STOŁU

Temat: Rozwój Populizmu w Polsce

O projekcie

Dnia 13.01.2025 roku w Gmachu Audytoryjnym, siedzibie Wydziału Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego, odbyła się debata studencka w formie okrągłego stołu pod hasłem „Rozwój populizmu w Europie - przyczyny i prognozy”. Projekt powstał z inicjatywy prof. dr hab. Tadeusza Bodio, a organizację wydarzenia koordynowali studenci I roku studiów magisterskich na kierunku politologia.

Za koordynację działań studentów i przeprowadzenie debaty odpowiadało czteroosobowe prezydium posiedzenia:

- **Przewodniczący Obrad** – Ziemowit Ciborowski
- **Sekretarz Obrad** – Grzegorz Kabala
- **Członkini Prezydium Obrad** – Aleksandra Talarek
- **Członek Prezydium Obrad** – Antoni Moskwa

Debata była częścią oceny końcowej z przedmiotu psychologia polityki, prowadzonego przez prof. dr hab. Tadeusza Bodio. Temat został wybrany wspólnie przez studentów, którzy uznali populizm za kluczowe wyzwanie współczesnej polityki.

Struktura debaty

Obrady podzielono na cztery panele tematyczne, każdy z udziałem kilku prelegentów, którzy wspólnie opracowywali merytoryczne wystąpienia.

ABSTRAKT:

PANEL I: Istota i Metody Działania Populizmu

Moderator: Kasjan Owsianko

Prelegenci: Agnieszka Seweryn, Dominika Natali

Dyskusja dotyczyła definicji populizmu, jego typologii oraz metod działania populistów. Omówiono historyczne odniesienia do zjawiska populizmu oraz różne formy jego występowania, od lewicowego po prawicowy.

Transkrypcja:

Kasjan Owsianko: "Strach jest jednym z podstawowych narzędzi populistów. W wyborach parlamentarnych 2019 roku każda partia korzystała z technik straszenia wyborców. Platon i Arystoteles obawiali się rządów demagogów, a populizm stanowi realizację tych obaw. Populiści często bazują na uproszczeniu rzeczywistości i tworzeniu fałszywych podziałów społecznych."

Agnieszka Seweryn: "Populizm można podzielić według wielu kryteriów. Najbardziej szeroką klasyfikacją jest podział według Sabiny Olczyk: na czynniki społeczno-polityczne, kryterium ideologiczne, zakres tematyczny i sposób mobilizacji społeczeństwa."

Dominika Natali: "Populizm polega na podsycaniu społecznych frustracji i manipulacji strachem. Stosowanie prostych rozwiązań skomplikowanych problemów prowadzi do błędnego koła populizmu, w którym ludzie coraz bardziej polegają na emocjonalnych argumentach."

PANEL II: Społeczne i Polityczne Tło Rozwoju Populizmu w Polsce

Moderator: Maksymilian Wójcik

Prelegenci: Dominik Sędziak, Karolina Nowak, Szymon Rzepecki

Paneliści przeanalizowali wpływ PRL-u i transformacji ustrojowej na rozwój populizmu w Polsce. Podkreślono znaczenie nierówności społecznych oraz zmieniających się nastrojów społecznych w kształtowaniu populistycznych narracji.

Transkrypcja:

Maksymilian Wójcik: "Populizm w Polsce nie jest zjawiskiem nowym. Jego początki sięgają PRL-u, gdzie narracja władzy ludowej odwoływała się do ludu i budowała podziały społeczne."

Szymon Rzepecki: "Polityczne tło populizmu w Polsce kształtowało się już w latach 90., a kolejne partie wykorzystywały populistyczne hasła do mobilizacji elektoratu."

Karolina Nowak: "Transformacja ustrojowa pozostawiła wielu ludzi rozczarowanych. Wzrost nierówności społecznych stworzył warunki dla populistycznych ruchów, które obiecywały proste rozwiązania."

PANEL III: Psychopolityczne Oblicze Populizmu

Moderator: Krzysztof Włodarkiewicz

Prelegenci: Daria Żurek, Agnieszka Świetlicka,, Natalia Szałaj

Debata koncentrowała się na psychologicznych mechanizmach populizmu, takich jak manipulacja emocjami, budowanie podziałów społecznych oraz wpływ mediów na narracje populistyczne.

Transkrypcja:

Natalia Szałaj: "Populiści skutecznie odwołują się do strachu i potrzeby przynależności, budując podziały społeczne i tworząc narrację 'my kontra oni'."

Daria Żurek: "Psychologiczne mechanizmy populizmu polegają na manipulacji emocjami – szczególnie strachem, lękiem i nadzieją. Ludzie skłonni są wybierać populistów, gdy czują się zagrożeni lub wykluczeni."

PANEL IV: Prognozyka i Potencjalny Wpływ Populizmu na System Polityczny w Polsce

Moderator: Szymon Marciniak

Prelegenci: Łukasz Markowski, Hubert Norowski, Daria Żyłka

Omówiono przyszłość populizmu w Polsce i jego konsekwencje dla demokracji. Podkreślono ryzyko dalszej polaryzacji społeczeństwa oraz wzrostu antyintelektualizmu.

Transkrypcja:

Łukasz Markowski: "Antyintelektualizm jest fundamentem populizmu. W Polsce jest on szczególnie widoczny w dyskursie politycznym, gdzie emocje często zastępują racjonalną debatę."

Hubert Norowski: "Czy populizm może prowadzić do erozji demokracji? Wzrost populistycznych narracji może osłabić instytucje państwowe i doprowadzić do dalszej polaryzacji politycznej."

Najważniejsze wnioski z debaty

1. **Definicja i mechanizmy populizmu** – Populizm wykorzystuje podział „my kontra oni” oraz strach jako narzędzie mobilizacji.
2. **Rozwój populizmu w Polsce** – Jego korzenie sięgają PRL-u, a nierówności społeczne sprzyjają jego utrwalaniu.
3. **Rola psychologii** – Populizm oddziałuje na emocje, uproszczenie rzeczywistości i polaryzację społeczną.
4. **Przyszłość populizmu** – Możliwe osłabienie instytucji państwowych i wzrost antyintelektualizmu.

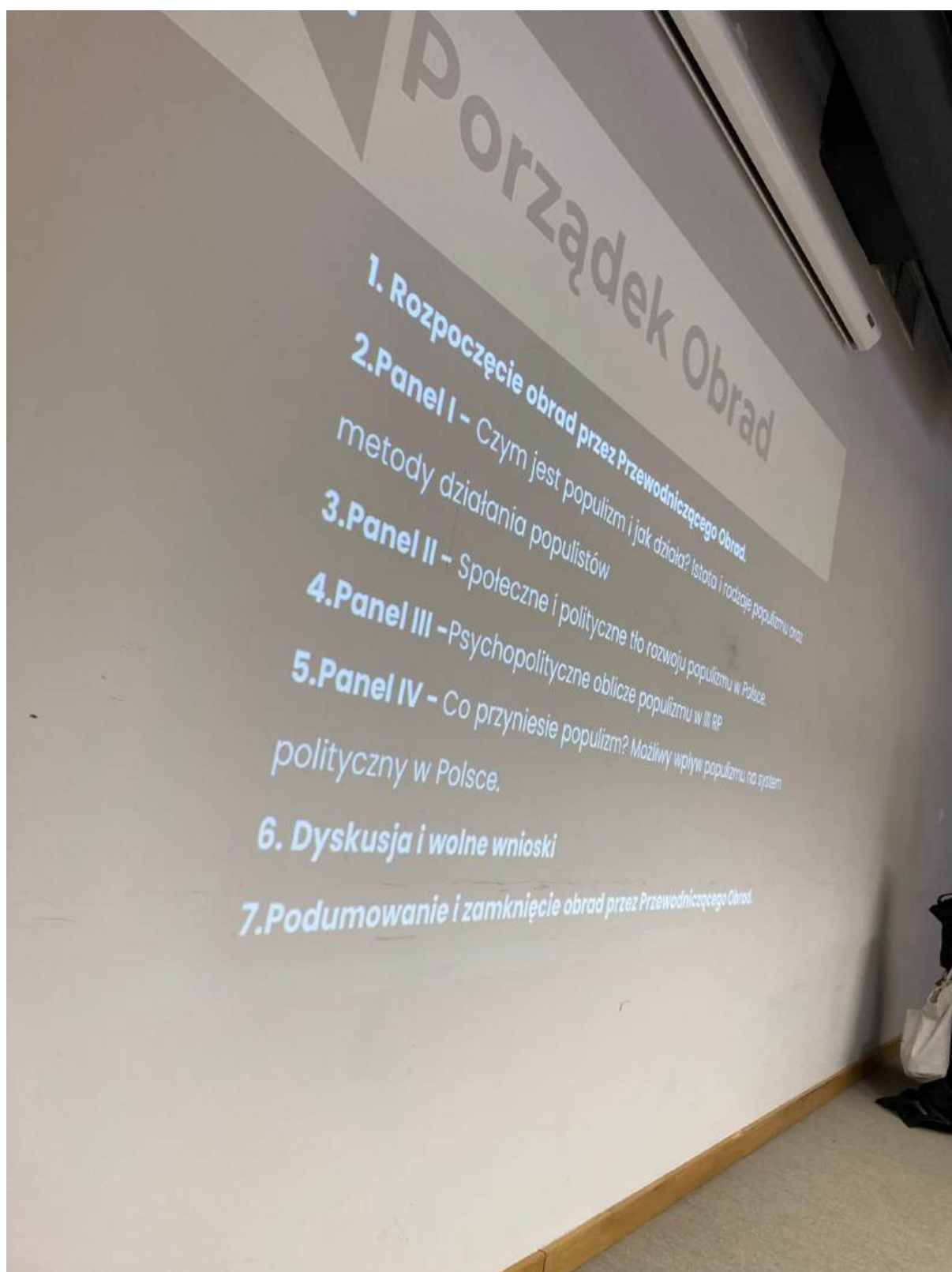
Zakończenie

Debata dostarczyła cennych spostrzeżeń na temat mechanizmów i konsekwencji populizmu. Uczestnicy zgodzili się, że:

Temat wymaga dalszych badań i monitorowania

Populizm jest ideologią będącą aspektem i konsekwencją krótkowzrocznych i masowych demokratycznych systemów rządzenia.

PEŁNY RAPORT:

Panel I: Czym jest populizm i jak działa? – istota i rodzaje populizmu oraz metody i działania populistów

Mowa nr 1 (wstęp): Czym jest populizm? Istota pojęcia

Kasjan Owsianko: Lider panelu skupił się na kwestii wywoływania strachu jako narzędzia walki o władzę. Zwrócił uwagę, że właściwie każda partia w wyborach parlamentarnych z 2019 r. korzystała z technik straszenia wyborców, a strach jest przecież podstawowym narzędziem populistów. Panelista proponuje, aby z dostępnych ujęć definicyjnych wybrać „populizm jako synonim demagogii”. Nawiązał również do zagadnień zawartych we wstępie – obaw wyrażanych przez Platona i Arystotelesa, dotyczących rządów motłochu i pleniącej się niekompetencji, których realizację stanowią właśnie opcje populistyczne. Poddaje również kilka hipotez dotyczących źródeł populizmu do dalszych rozważań.

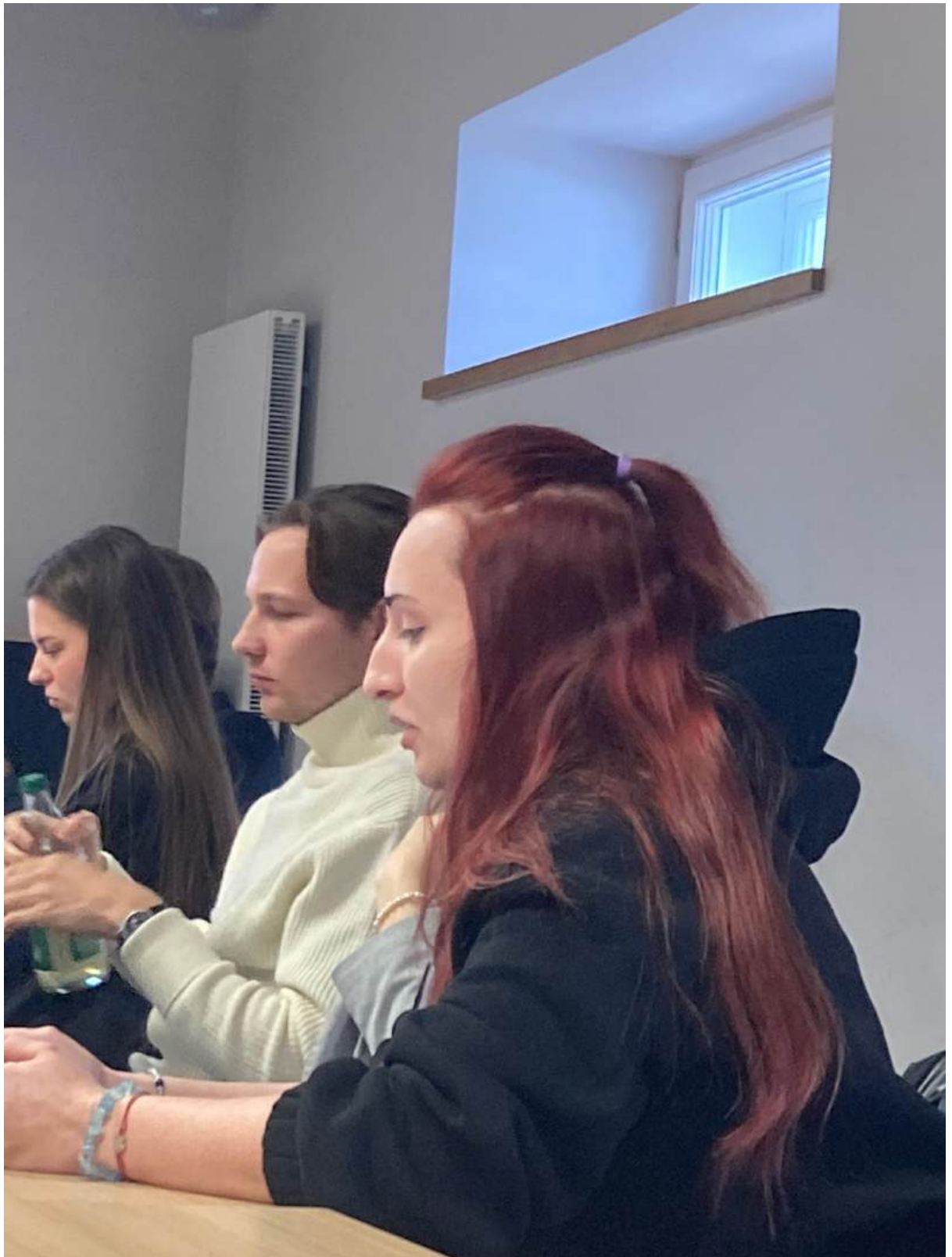

Mowa nr 2: Podział typologiczny populizmu

Agnieszka Seweryn: Panelistka przedstawiając kilka typologii populizmu, zdecydowała się wybrać najszerszą gamę klasyfikacyjną, według której populizm można dzielić ze względu na: czynniki

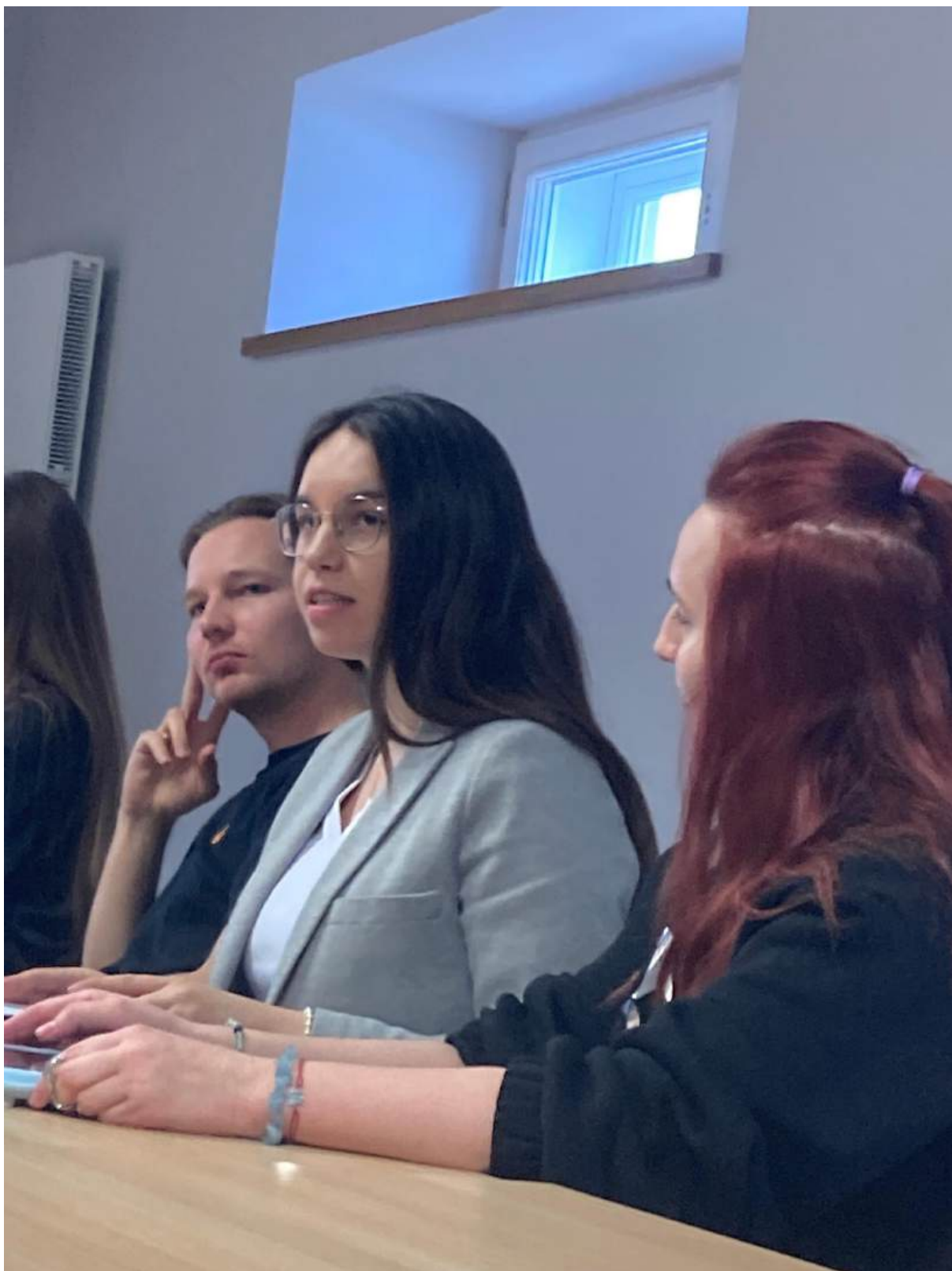

społeczno-polityczne, kryterium ideologiczne, zakres tematyczny, sposób mobilizacji społeczeństwa oraz uznawanie idei populistycznych. Następnie przedstawia bardziej szczegółowy podział w ramach każdego z tych wariantów.

Mowa nr 3: **Populizm w działaniu. Manipulacja, strach i proste rozwiązania**

Dominika Nathali: Prelegentka zwraca uwagę na kilka czynników, które doprowadziły do tego, że populizm zagraża współczesnemu światu. Przechodzi od społecznych źródeł, takich jak społeczne frustracje i poszukiwanie prostych odpowiedzi, a następnie wprowadza pojęcie „błędnego koła populizmu” – sytuacji, w której populiści podsycają destrukcyjne przekonania społeczne i przy pomocy kilku nieskomplikowanych metod budują rozpoznawalną strategię polityczną, która choć w gruncie rzeczy nierealistyczna, zdobywa sobie poparcie bazując na prostych wektorach. Wspomniane zostają również technologiczne środki chętnie wykorzystywane przez populistów, takie jak *fakenewsy* czy memy. Większość zagadnień poruszanych w panelu dotyczy uśrednionego warsztatu komunikacji politycznej, która jest przez populistów manipulacyjnie wykorzystywana, ale podsumowana zostaje również rola lidera w opcjach populistycznych. Panelistka podkreśla konieczność szczepienia społecznej umiejętności krytycznej analizy.

Zakończenie:

Kasjan Owsianko: Lider panelu wyjaśnia krótko brak ostatniej wypowiedzi nieobecnością panelisty oraz wyraża nadzieję, że przedstawiony przegląd wiadomości na temat populizmu da asumpt do dalszych owocnych rozważań.

Panel II: Społeczne i polityczne tło rozwoju populizmu w Polsce

Mowa nr 1 (wstęp): **Gdzie zaczął się populizm w III RP? Historyczne uwarunkowania**

Maksymilian Wójcik: Lider panelu zapowiada i objaśnia tematykę całego panelu, wskazując m.in. na problematykę źródeł współczesnego populizmu polskiego w poprzednim ustroju politycznym oraz tzw. „nostalgii za komunizmem”. Zwraca uwagę na rozmaite problemy, które pojawiły się wraz z transformacją.

Mowa nr 2: Ślady populizmu w okresie PRL-u

Dominik Sędziak: Przemawiając on-line panelista zwraca uwagę, że samo określenie „władza ludowa” i wszystko co prawnie i ideologicznie wiązało się z tą doktryną można uznać już za zabiegi populistyczne. Znaczną ilość miejsca zajął opis nagonki antyżydowskiej z lat '60, którą również należy uznać za kalkę

populistycznego zabiegu „wskazania grupy odpowiedzialnej” – mówca wyjaśnia szerokie społeczno-polityczne tło ówczesnych zjawisk. Dalej przechodzimy do specyfiki wprowadzenia Stanu Wojennego, w którego uzasadnieniu zawarte zostały ciężkie oskarżenia sformułowane pod adresem ówczesnej opozycji, a który zdaniem mówcy również zawiera pierwiastek populistyczny.

Mowa nr 3: **Polityczne tło rozwoju populizmu w Polsce**

Szymon Rzepecki: Mówca zaczyna opis historii populizmu w III Rzeczypospolitej od sławetnego przypadku Stana Tymińskiego, ale zwraca uwagę, na to jak liczne były ugrupowania polityczne, w których można było dopatrzyć się pierwiastka populistycznego. Mówca zatrzymał się dłużej na opisie tajników narracji populistycznej PiS po dojściu partii do władzy w 2015 r. Konkluduje, że populiści zawsze będą obecni w polskiej polityce, ponieważ stanowią oni specyficzną formę odpowiedzi na niedomagania systemu politycznego.

Mowa nr 4: Społeczne przyczyny populizmu w ujęciu historycznym

Karolina Nowak: Panelistka zwraca uwagę, że populizm odegrał znaczącą rolę zarówno w tym jak i w ubiegłym wieku. Zwraca uwagę, na problemy osób i grup „pominiętych przez transformację” oraz implikacji, które z tego faktu wynikały. Odpowiedzią na te problemy była najpierw „Samoobrona” a następnie PiS, przy

której to partii panelistka zatrzymała się nieco dłużej. Pojawił się również wątek Polski „A” i „B” i polaryzacji oraz implikacji wyborczych, które te zjawiska mogą powodować. Populizm trwa więc i stawia współczesne społeczeństwo przed wyzwaniem odróżniania rozwiązań realnych od „marketingowych”.

Zakończenie:

Maksymilian Wójcik: Panel zakończony zostaje przytoczeniem przez lidera przestrogi przed populistycznymi hasłami.

Panel III - Psychopolityczne oblicze populizmu w III RP (przewodniczący - Krzysztof Włodarkiewicz)

1. Populistyczne skłonności w osobowości politycznej Polaków - Natalia Szałaj

Prelegentka rozważyła jakie są cechy w charakterze narodowym Polaków wpływające na skłonność do ulegania populizmowi. Wśród takich cech wymieniła: nieufność wobec elit, podział na „nas” i „ich”, silne poczucie dumy narodowej, silne pragnienie sprawiedliwości społecznej, niechęć do globalizacji i kosmopolityzmu, przywiązanie do prostych i emocjonalnych rozwiązań, emocjonalne zaangażowanie polityczne, krytyczność wobec instytucji międzynarodowych religijność będąca podstawą tożsamości oraz poczucie, że Polska była ofiarą historii.

2. Psychopolityczne mechanizmy populizmu - w jaki sposób emocje i potrzeba przynależności warunkują wybory polityczne w III RP (Daria Żurek)

Prelegentka mówiła o roli psychologicznych mechanizmów, takich jak emocje czy potrzeby w populistycznej retoryce. Wymieniła ona takie emocje jak strach i nadzieję, a także potrzeby: przynależności, bezpieczeństwa

oraz znaczenia i uznania. Mają one zastosowanie w retoryce populistów skupiającej się na poszukiwaniu wroga i zwiększania w ten sposób podatności społeczeństwa na przekaz emocjonalny oraz proponowaniu prostych rozwiązań skomplikowanych problemów, które to rozwiązania są właśnie skierowane do osób stosujących poznanie emocjonalne.

3. Populizm jako gra na ludzkich emocjach - psychologiczne pułapki prostych obietnic, czyli o tym jak politycy III RP wykorzystują mechanizmy populistyczne (Agnieszka Świątlicka)

Wystąpienie to zostało przygotowane przez Agnieszkę Świątlicką, ale ze względu na jej nieobecność spowodowaną kwestiami zdrowotnymi wygłosił je w jej imieniu przewodniczący panelu, Krzysztof Włodarkiewicz. W wystąpieniu podkreślono rolę następujących mechanizmów populistycznej retoryki: tworzenia prostych komunikatów, scapegoating, czyli wskazywanie kozła ofiarnego za problemy kraju, zwiększania poczucia zagrożenia i lęku u wyborców, emocjonalnego apelowania do tożsamości narodowej i tradycji oraz budowy zaufania do lidera przedstawianego w sposób mesjanistyczny. Wskazano także następujące pułapki psychologiczne stosowane przez populistów: myślenia czarno-białego, odnoszenia się do poczucia sprawczości i wywoływania zjawiska grupowej polaryzacji.

4. Populizm - perpetuum mobile? O psychologicznych uwarunkowaniach populistycznej spirali obietnic w III RP (Krzysztof Włodarkiewicz)

Prelegent w swoim wystąpieniu zaprezentował koncepcję spirali populizmu opartą na mechanizmach psychopolitycznych i próbował odpowiedzieć na pytanie czy populizm funkcjonuje na zasadzie perpetuum mobile. Spirala populizmu wyjaśniona oznacza zjawisko polegające na nieustannym składaniu coraz dalej idących obietnic przez dwa lub więcej konkurujące ze sobą ruchy polityczne. Prelegent dążył do ukazania jej funkcjonowania w polskiej polityce od 2015 r. posiłkując się elementami narracji głównych partii politycznych: PiS i PO.

Panel IV - Co przyniesie populizm? Możliwy wpływ populizmu na system polityczny w Polsce
(przewodniczący - Szymon Marciniak)

1. Populizm jako konsekwencja polityki „bez ideologii” (Szymon Marciniak)

Prelegent powiązał populizm z technokratycznym stylem prowadzenia polityki bez odwoływania się do żadnej ideologii, a głównie w oparciu o badania ilościowe elektoratu. Jedynym celem „polityki bez ideologii” ma być zdobycie jak największej ilości głosów i utrzymanie władzy, co zdaniem prelegenta czyni ją populistyczną. Według prelegenta taki styl prowadzenia polityki reprezentują obie główne strony konfliktu politycznego w Polsce i zmiana władzy, która nastąpiła w 2023 r. nie wiązała się z odejściem od polityki populistycznej.

2. Antyintelektualizm jako fundament populizmu w Polsce - charakterystyka, przykłady i prognoza
(Łukasz Markowski)

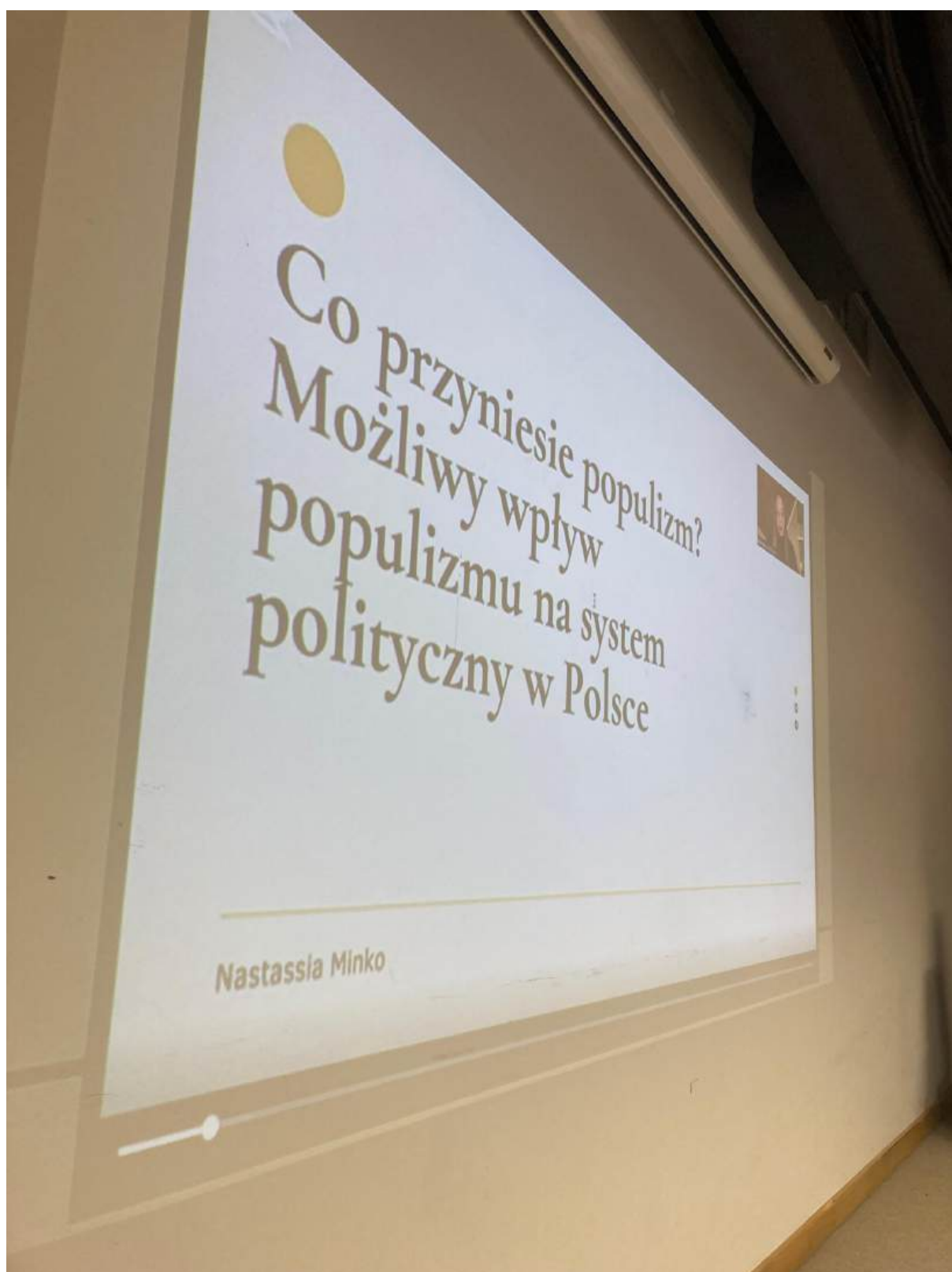
Prelegent mówił o roli antyintelektualizmu, rozumianego jako wrogość wobec nauki i jej przedstawicieli i prowadzenie debaty publicznej w oparciu o emocje, w populistycznej narracji. Jako przykład antyintelektualnej narracji prelegent wymienił narrację Konfederacji i Grzegorza Brauna dotyczącą pandemii koronawirusa, którzy podważali twierdzenia nauki i zalecenia instytucji rządowych wykorzystując w ten sposób niezadowolenie obywateli polityką pandemiczną rządu. Prelegent prognozuje rozwój antyintelektualnej tendencji w polityce w związku z rozwojem nowych technologii i internetu.

3. Ekonomiczne aspekty populizmu (Daria Zhylka)

Prelegentka w swoim wystąpieniu skupiła się na wzajemnym oddziaływaniu gospodarki i populizmu ekonomicznego mającego wyrażać się w programach takich jak 500+, trzynasta emerytura czy zwiększanie płacy minimalnej, a także podatki nakładane na banki czy duże przedsiębiorstwa. Populizm tych propozycji ma wynikać z ich prostoty i możliwości zapewnienia krótkotrwałego wsparcia „zwykłym obywatelom” pomimo licznych negatywnych skutków w dłuższym zakresie czasu.

4. Możliwy wpływ populizmu na system polityczny w Polsce na przykładzie Konfederacji (Nastassia Minko)

Prelegentka nie była obecna podczas obrad Okrągłego Stołu, lecz zostało zaprezentowane przygotowane wcześniej nagranie z jej wypowiedzią. Prelegentka przedstawiła potencjalne skutki populistycznej i antysystemowej retoryki tej partii i jej wzmacniania się na scenie politycznej, wśród których wymieniła: przesuwanie się sceny politycznej w prawo, rozbijanie sceny politycznej, spadek legitymizacji systemu i możliwość jego destabilizacji, czy rozpowszechnianie się negatywnych w dłuższej perspektywie postulatów antyunijnych i sprzeciwiających się ingerencji państwa w gospodarkę.

5. Czy Polsce grozi odejście od demokracji w wyniku populizmu? (Hubert Norowski)

W swoim wystąpieniu prelegent mówił o wpływie nowoczesnych technologii i możliwości manipulowania wyborcami przez ich właścicieli, a także zawłaszczania instytucji państwowych przez partie polityczne na możliwe odejście od demokracji liberalnej. Jako remedium na ten problem zaproponował on rozwój społeczeństwa obywatelskiego i trzeciego sektora.

Podsumowanie

Dyskusja wykazała, że populizm nie jest jedynie chwilowym trendem, ale stałym elementem politycznej rzeczywistości. Jego skutki mogą być zarówno pozytywne – poprzez zwracanie uwagi na problemy społeczne – jak i negatywne, gdy prowadzi do manipulacji i destabilizacji systemu demokratycznego. Wskazano na konieczność edukacji społeczeństwa w zakresie krytycznego myślenia oraz wzmacniania instytucji demokratycznych jako sposobu przeciwdziałania populistycznym zagrożeniom.

Dla każdego ze studentów udział w debacie był częścią składową oceny końcowej z przedmiotu psychologia polityki, którego prowadzącym był prof. dr hab. Tadeusz Bodio.

Temat debaty został wybrany wspólnie przez całą grupę zajęciową studentów, którzy swój wybór motywowali wyzwaniem jakie dla współczesnych zjawisk politycznych niesie rozwój populizmu.

Obrady zostały podzielone na 4 panele tematyczne. Każdy panel składał się z kilku mówców, którzy mieli za zadanie stworzyć wspólne merytoryczne i zespołowe wypowiedzi. Tematy poszczególnych paneli i ich skład prezentował się następująco:

- Panel I – Czym jest populizm i jak działa? Istota i rodzaje populizmu oraz metody działania populistów.

poszczególni paneliści omówili poniższe zagadnienia:

- Kasjan Owsianko - Czym jest populizm? Istota pojęcia.
- Agnieszka Seweryn - Podział typologiczny populizmu.
- Dominika Nathali - Populizm w działaniu. Manipulacja, strach i proste rozwiązania.

- Panel II – Społeczne i polityczne tło rozwoju populizmu w Polsce.

poszczególni paneliści omówili poniższe zagadnienia:

- Maksymilian Wójcik - Gdzie zaczął się populizm w III RP? Historyczne uwarunkowania.
- Dominik Sędziak - Ślady populizmu w okresie PRL-u.
- Szymon Rzepecki - Polityczne tło rozwoju populizmu w Polsce.
- Karolina Nowak - Społeczne przyczyny populizmu w ujęciu historycznym.

- Panel III – Psychopolityczne oblicze populizmu w III RP.

poszczególni paneliści omówili poniższe zagadnienia:

- Natalia Szałaj - Populistyczne skłonności w osobowości psychopolitycznej Polaków.
- Daria Żurek - Psychologiczne mechanizmy populizmu - w jaki sposób emocje i potrzeba przynależności warunkują wybory polityczne w III RP?

- Agnieszka Świetlikca - Populizm jako gra na ludzkich emocjach - psychologiczne pułapki prostych obietnic, czyli o tym jak politycy III RP wykorzystują mechanizmy populistyczne.
- Krzysztof Włodarkiewicz - Populizm - perpetuum mobile? O psychologicznych uwarunkowaniach populistycznej spirali obietnic w III RP.
- Panel IV – Co przyniesie populizm? Możliwy wpływ populizmu na system polityczny w Polsce.
poszczególni paneliści omówili poniższe zagadnienia:
  - Szymon Marciniak - Populistyczne skłonności w osobowości psychopolitycznej Polaków.
  - Łukasz Markowski - Antyintelektualizm jako fundament populizmu w Polsce - charakterystyka, przykłady i prognoza.
  - Daria Zhyłka - Ekonomiczne aspekty populizmu.
  - Nastassia Minko - Możliwy wpływ populizmu na system polityczny w Polsce na przykładzie Konfederacji.
  - Hubert Norowski - Czy w Polsce grozi odejście od demokracji w wyniku populizmu?

Wszyscy uczestnicy wyrazili swoją zgodę na fotografowanie i przetwarzanie swojego wizerunku w celu stworzenia i opublikowania poniższego sprawozdania

Obrady rozpoczął o godzinie 13:35 Przewodniczący Sekretariatu Okrągłego Stołu, Ziemowit Ciborowski. Powitał on gościa honorowego, Profesora Tadeusza Bodio, który wcześniej wygłosił mowę podkreślającą znaczenie i aktualność tematu debaty, a także resztę Sekretariatu i panelistów Okrągłego Stołu. Przewodniczący krótko przedstawił także poglądy takich myślicieli jak Platon, Arystoteles, Niccolo Machiavelli czy Lao Tzu na temat demokracji i cech przywódczych, które to przemyślenia można powiązać z cechami współcześnie rozumianego populizmu. Stanowiły one wstęp do dyskusji i przypomnienie, że pomimo młodej etymologii słowa populizm już od wielu stuleci powiązane z nim kwestie były obiektem zainteresowania filozofów. Następnie Przewodniczący przypomniał zasady Okrągłego Stołu i krótko przedstawił tematykę paneli, po czym przekazał głos Przewodniczącemu pierwszego panelu.

Panel I: *Czym jest populizm i jak działa? Istota i rodzaje populizmu oraz metody działania populistów*

1. Kasjan Owsianko – Czym jest populizm? Istota pojęcia

Choć na pierwszy rzut oka nie powiemy, że każda w Polsce partia jest populistyczna tak, niezależnie od tego, czy w lewej, czy z prawej, czy z centrum, każda z nich używała w 2019 r. strachu jako swojego narzędzia do wywierania wpływu. Strachu, który jest jednym z ukochanych narzędzi populistów. To pokazuje jedynie, jak powszechnie takie metody są obecne w społeczeństwie i jak ważne jest podejmowanie tego tematu.

Żeby na dobre rozmawiać o populizmie, należy sobie odpowiedzieć na pytanie o to, czym realnie populizm jest? W tym przypadku Jerzy Szacki proponuje 3 ujęcia: Pierwsze z nich jest dosyć przyjemne, bo utożsamia populizm z pojęciem demofilii, umiłowania ludu i idealizowania. Drugie, już mniej przyjemne, to

zakwestionowanie, odrzucenie instytucjonalnych ram działania danego systemu, a trzecie, które na przykłady na potrzeby panelu będzie najpewniej najdokładniejsze, to „synonim demagogii”. Czy realnie jest to synonim czy nie, okaże się później, ale z demagogią, czyli za słownikiem języka polskiego, w głoszeniu chwytnych, nierealnych i zgodnych z oczekiwaniem większości haseł należy populizm dzisiaj łączyć. Tak samo populizm z demagogią łączy profesor Karwat, który określa populizm jako ściśle powiązany z demagogią, gdzie oba te zjawiska cechuje stosowanie elementów manipulacji, a przede wszystkim żywiołowości, emocji, złudzeń oraz odruchów społecznych.

Czy jest to definicja, która wszystkim odpowiada bezpośrednio? Teoretycznie tak, ale pewne aspekty należy rozważyć dokładniej. Należy wrócić do wspomnianej w przemówieniu otwierającym „kolebki demokracji”, czyli „cudownego i najlepszego ustroju” i wspomnieć o obawach, które wyrażali Platon i Arystoteles:

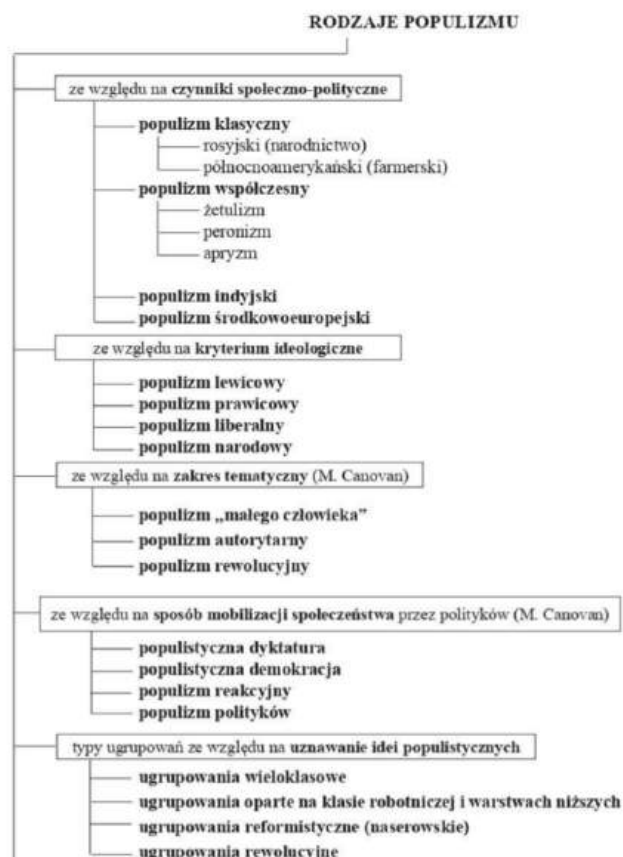
Platon twierdził, że demokracja, zagraża rządami motłochu i kończy się władzą tyranów. Twierdził, że do władzy dochodzą w ramach demokracji przywódcy niemoralni i niekompetentni. Tylko dzięki temu, że pochlebiają wyborcom. Arystoteles podobnie określał demokrację jako taką, która może prowadzić do rządów demagogów i tyranii. Można powiedzieć, że populizm stanowi ucieleśnienie tych obaw. Dlaczego tak jest? Na to pytanie być może uda się w dalszych rozważaniach odpowiedzieć.

Przykładowymi źródłami populizmu pozostają wszakże: blokady rozwoju społecznego, bunt przeciwko zmianom kulturowym, strach przed zmianami gospodarczymi lub reakcja na stagnację dochodów.

2. Agnieszka Seweryn – Podział typologiczny populizmu

Typologia populizmu doskonale pokazuje o jakiej skali problemu mowa. Populizm można podzielić stosując różne typologię np. według czystych typów Cas’a Mudde (agrarny, polityczny, gospodarczy) czy według Margaret Canovan (współczesny, agrarny, polityczny). Zdecydowałam się wybrać typologię najszerszą, a więc najprzydatniejszą do naszych rozważań. Sabina Olszyk w swojej publikacji *Vox populi vox Dei*. Teoria populizmu politycznego zastosowała szerokie kryterium podziału populizmu ze względu na: na czynniki społeczno-polityczne, na kryterium ideologiczne, na zakres tematyczny, na sposób mobilizacji społeczeństwa przez polityków oraz wyróżniła typy ugrupowań ze względu na uznawanie idei populistycznych.

O ile w tym momencie wydaje się to być zwykłym wyliczaniem różnych opcji, o tyle każdy panel będzie pokazywać jak ta typologia jest skuteczna.

3. Dominika Nathali – Populizm w działaniu. Manipulacja, strach i proste rozwiązania

Widmo populizmu krąży nad światem, ponieważ „sukces” populistów bierze się ze społecznych frustracji – część społeczeństwa jest gorzej wykształcona, szuka prostych odpowiedzi, pragnie rządów silnej ręki lub czuje, że żyje w niesprawiedliwym porządku. Populiści podsycają te przekonania i tworzą „błędne koło populizmu”.

Są konsekwentni w swojej narracji i działaniach, korzystają ze sprawdzonych metod, co pozwala im zbudować rozpoznawalną strategię polityczną. Chętnie posługują się strachem i niepewnością, koncentrując się na negatywnych aspektach rzeczywistości. Ostrzegają przed rzekomymi zagrożeniami, często wskazując na mniejszości etniczne, feministki, osoby LGBT czy imigrantów. Twierdzą, że partie polityczne, obrońcy praw człowieka oraz inne grupy nie są patriotyczne i stanowią zagrożenie dla kultury narodowej. Populiści starają się zaproponować proste rozwiązania skomplikowanych problemów w celu zbudowania solidnej bazy wyborczej, pozwalającej na promocję własnych politycznych opcji i pomysłów. Są to zazwyczaj rozwiązania nierealistyczne i niewykonalne, charakterystyczne dla tzw. „myślenia czarno-białego (np.: obrona przed Unią Europejską w celu zachowania suwerenności, ograniczenie praw obywatelskich w celu zapewnienia

bezpieczeństwa, wyższe wyroki więzienia w celu walki z przestępczością). Propaganda populistyczna chętnie wykorzystuje tematy, które nie odzwierciedlają prawdziwych i ważnych problemów kraju, ale za to wzbudzają emocje.

Politycy populistyczni posługują się prostymi diagnozami, wskazując na jeden czynnik jako przyczynę wszystkich problemów – zdegenerowaną elitę. Twierdzą, że odebranie władzy tej grupie sprawi, że wszystko się zmieni, a ludzie będą żyli lepiej. Populiści chętnie sięgają po proste hasła, slogany, a także silne symbole narodowe, religijne czy kulturowe, które mają na celu wywołanie emocji i jednoczenie zwolenników wokół określonego celu. Podkreślają silny patriotyzm, koncentrujący się na ratowaniu „tożsamości narodowej” Populista niejednokrotnie przekonuje, że niewiedza obywatela jest usprawiedliwiona i nawet korzystna. Wtedy zwykły obywatel może pomyśleć, że nie potrzebuje politycznej edukacji.

Populiści umiejętnie wykorzystują również media społecznościowe, tworzą memy czy *fakenewsy* by dotrzeć do szerokiego grona wyborców. Dzięki prostym komunikatom i szybkiej reakcji na aktualne wydarzenia mogą manipulować opinią publiczną. Często przedstawiają rząd oraz media jako skorumpowane, oderwane od rzeczywistości i pozbawione kontaktu z ludźmi. Dzięki temu budują wrażenie, że tylko oni mogą bronić interesów społeczeństwa.

Populizm opiera się na uproszczonym obrazie historii i mglistym ukazywaniu współczesności. W praktyce politycznej poszczególne idee populizmu prezentowane są z demagogicznym wyrachowaniem, odwołując się do różnorodnych emocjonalnych resentymentów, obaw i nadziei. Proste rozwiązania trudnych problemów mają charakter przebiegłej manipulacji mającej pobudzić wyobraźnię i tym samym zmobilizować lud do określonej aktywności politycznej. Zręczna krytyka elit politycznych, obietnice spełnienia ekonomicznych oczekiwań ludu oraz historyczny, werbalny atak przeciwko „wrogom ludu”, to stała retoryka populistów. Populiści świadomie podsycają napięcia między grupami społecznymi, aby wzmocnić podział między „ludem” i „elitą”. Populizm odrzuca pluralizm społeczny, widząc świat w kategoriach moralnego starcia dobra ze złem. Populiści twierdzą, że większość problemów wynika z uprzywilejowanej pozycji elit, a pozbawienie ich władzy sprawi, że nastąpią same pozytywne zmiany. Ważnym narzędziem mobilizacji mas i polaryzacji poglądów są krótkie i chwytliwe slogany oraz hasła (np.: „Władza dla ludu”, „Skasować elity!”, „Żadnych imigrantów”, „Przeciw unijnym elitom”, „Nie dla globalizacji”).

Podstawowy mechanizm jest zatem prosty i skuteczny: poddać manipulacji ludzkie uczucia i lęki, a narodzi się nienawiść do domniemyanych winnych. Ruchy populistyczne często zorganizowane są wokół charyzmatycznych liderów, którzy potrafią skupić wokół siebie ludzi często mających różne poglądy. Liderzy ci często posługują się prostym „językiem ulicy” unikając skomplikowanych dyskusji i podkreślając, że są „ludźmi z sąsiedztwa”. Wykorzystują też manery pospolitych ludzi, co ma odróżnić ich od elit. Dominującą metodą przywódców populistycznych jest demagogia. Polega ona na przekonywaniu do aprobowania nieprawdy przez apelowanie do ich zdrowego rozsądku i poczucia logiki. Skłania nieświadomego adresata do samodzielnego wysnuwania określonych wniosków.

Panel II: Społeczne i polityczne tło rozwoju populizmu w Polsce

1. Maksymilian Wójcik – Gdzie zaczął się populizm w III RP? Historyczne uwarunkowania

Zacząć należy od scharakteryzowania tła społecznego i politycznego rozwoju populizmu w Polsce. W niniejszym panelu zaakcentowane zostaną przykłady populizmu w III RP, ale zostanie również wykazana jego wcześniejsza obecność w życiu politycznym kraju.

Warto wrócić do Edmunda Lewandowskiego, który wśród czynników kształtujących charakter narodowy Polaków wymienił okres PRLu. Należy również wspomnieć o ważkiej roli transformacji ustrojowej. Etnolożka Anna Malewska-Szałygin, badając wsie nowotarskie zwróciła uwagę na to, że ich mieszkańcy reprezentują cechy charakterystyczne dla zjawiska społecznego, zwanego „Nostalgia za komunizmem”. Jej zdaniem, choć społeczeństwo w PRL przesiąknięte było polityką, to nie miało realnego wpływu na efekty jej działania. Tworzący się w ten sposób swoisty narodowy klientelizm występujący pomiędzy rządzącymi, a obywatelami, który sprawiał, że do zaspokojenia potrzeb ci drudzy otrzymywali oni dary, w zamian zachowując bierność.

Jak się okazało, przemiany po 1989 r. zmieniły relacje pomiędzy władzą, a obywatelami, co niejednokrotnie prowadziło do tragicznych wydarzeń osobistych. To zaś popychało ich w kierunku specyficznych polityków, obiecujących poprawić ich byt. Jak się jednak okazuje, populizm jest sprzężony ze spuścizną PRL-u i to właśnie w tamtej epoce objawiał się on na różne sposoby.

2. Dominik Sędziak – Ślady populizmu w okresie PRL-u

Warto zwrócić uwagę, że samo określanie się przez władzę jako „ludowa” można uznać za przejaw populizmu. PZPR i jej partie satelickie uznawały się za jedynych i słusznych reprezentantów ludu pracującego miast i wsi. Mówił o tym art. 1 ust. 2. Konstytucji PRL, w którym było napisane, że: „W Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej władza należy do ludu pracującego miast i wsi”. A także art. 15. ust. 2.: „Sejm jako najwyższy wyraziciel woli ludu pracującego miast i wsi urzeczywistnia suwerenne prawa narodu”.

Nagonka antysemicka w 1968 r. – prawdopodobnie najlepszym przykładem ilustrującym przejawy populizmu w Polsce Ludowej jest antysemicka nagonka mająca miejsce w 1968 r.

Przypomnijmy: Antysemicką kampanię propagandową (wówczas nazywano ją „antysyjonistyczną”) zapoczątkowały antysemickie ulotki, które pojawiły się w Warszawie w lutym 1968 r. Były związane z protestami wokół zdjęcia „Dziadów” i wypominały „niewłaściwe” pochodzenie części „komandosów”, czyli studenckich opozycjonistów. Propaganda oskarżała „syjonistów”, a więc Żydów, o to, iż za pośrednictwem „komandosów” rozpętali protesty nieświadomych studentów. Wypominano im także ich radość ze zwycięstwa Izraela w wojnie sześciodniowej, podkreślano cierpienia ludności arabskiej na terytoriach okupowanych.

Z lubością eksponowano kilkanaście obco brzmiących nazwisk studenckich liderów. Sprawa miała również swoje „frakcyjne” tło. Podkreślano, iż rodzicami części z nich były osoby z partyjnego establishmentu. W myśl ówczesnej propagandy celem „ekscesów” miało być przywrócenie do władzy skompromitowanych „bankrutów politycznych”, czyli osób sprawujących eksponowane funkcje w okresie stalinowskim. Komunistów pochodzenia żydowskiego starano się obciążyć odpowiedzialnością za popełnione przed 1956 r. zbrodnie. Niekiedy wprost oskarżano „syjonistów” o „zdradę interesów narodu polskiego”. Pomniejsze wątki dotyczyły także odpowiedzialności osób pochodzenia żydowskiego za afery gospodarcze czy niekorzystne (z punktu widzenia PZPR) zjawiska w kulturze.

Efektem kampanii było zdecydowane nasilenie trwającej już od jakiegoś czasu czystki. „Syjonistów” usuwano z PZPR, a także ze stanowisk w administracji państwowej i gospodarczej. W wielu wypadkach usunięcie z szeregów partii lub ze sprawowanej funkcji odbywało się w atmosferze nagonki, w trakcie wielogodzinnych zebrań, podczas których padały prawdziwe i fałszywe zarzuty. W efekcie ponad 13 tysięcy osób zmuszono do emigracji, bądź też same zdecydowały się na emigrację, w związku z panującą atmosferą.

Podsumowując wydarzenia z 1968 r. bardzo dobrze wpisują się w narrację, którą dziś określamy mianem populistycznej, ponieważ władza jednoznacznie określiła i wskazała wroga, którego zwalczenie przyniesie wymierne korzyści dla społeczeństwa.

Retorykę stosowaną w trakcie wprowadzenia stanu wojennego w 1981 r. też można uznać za przejaw populizmu, ponieważ Wojciech Jaruzelski w przemowie transmitowanej w radio i telewizji o rzekomą destabilizację sytuacji wewnętrznej w państwie oskarżył środowiska opozycyjne wobec władzy zarzucając im nawet plany fizycznej eliminacji osób inaczej myślących - niech za dowód posłuży cytat z Jaruzelskiego: „Padają wezwania do fizycznej rozprawy z 'czerwonymi', z ludźmi o odmiennych poglądach. Mnożą się wypadki terroru, pogroźek i samosądów moralnych, a także bezpośredniej przemocy.”

Ponadto junta wojskowa generała o kryzys gospodarczy panujący w państwie oskarżyła swoich poprzedników, których w osobach Edwarda Gierka i byłego premiera Piotra Jaroszewicza internowała.

Była to próba umocnienia swojej pozycji w państwie polskim i stłamszenia głosów sprzeciwu, która jak wiemy w przeciągu kilku następnych lat skończyła porażką nie tylko środowiska skupionego wokół Jaruzelskiego, ale też całej PZPR.

Powyższe argumenty przemawiają za tym, że PRL wcale nie była wolna od populizmu politycznego.

3. Szymon Rzepecki – *Polityczne tło rozwoju populizmu w Polsce*

Populizm w polityce III RP można było dostrzec już w czasie kampanii przed pierwszymi wyborami prezydenckimi w 1990 r., w których Stan Tymiński objawił się Polakom jako kandydat antyestablishmentowy i z zachodnią werwą oraz charyzmą, z pozycji osoby z zewnątrz, prezentował idee nieznane dotąd w kraju nad Wisłą. Ale przecież nawet Lech Wałęsa i jego otoczenie, nawołując Leszka Balcerowicza do odejścia, mieli w sobie dużo z populistów.

A jeśli spojrzeć na kolejne postacie polskiej sceny politycznej... Andrzej Lepper, Roman Giertych i Jarosław Kaczyński urozmaicali czas milionom Polaków, gdy w latach 2005-2007 toczyli swoje spory. Samoobrona, która powstała jako związek zawodowy, szybko przekształciła się w partię polityczną kontestującą narzucony przez elity porządek, a jej lider, słynący z kontrowersyjnych wypowiedzi Andrzej Lepper, bronił zwykłych ludzi pytając z mównicy sejmowej jak to możliwe, że „Wam się Wersalu zachciewa”, gdy „ludzie na chleb nie mają!”.

Jednak nawet partie liberalne skłaniały i skłaniają się obecnie do narracji populistycznych. Należy pamiętać, że Platforma Obywatelska szła do pierwszych

wyborów z jakże populistyczną agendą głosząc propozycje likwidacji Senatu, zmniejszenia liczby posłów czy zniesienia publicznego finansowania kampanii wyborczych.

Najważniejszym zdarzeniem w ramach omawianej tematyki pozostaje dojście do władzy Prawa i Sprawiedliwości w 2015 roku. Był to triumf populistycznej retoryki, w której za wroga uznano “zgnity zachód” na czele z “lewacką” Unią Europejską oraz wszystkich donosicieli chcących obalić rząd reprezentujący “wołę narodu”. Eurosceptyczny populizm PiS-u miał charakter bardziej antyzachodni niż antyeuropejski, co miało związek z generalnym poparciem polskiego społeczeństwa dla członkostwa Polski w UE. Polska oraz Europa Wschodnia była prezentowana jako bastion chrześcijaństwa oraz wartości europejskich i przeciwstawiana Europie Zachodniej, która zgodnie z retoryką polityków PiS-u chyli się ku upadkowi.

Populiści zawsze byli i zawsze będą obecni w polskiej przestrzeni politycznej, ponieważ są odpowiedzią na niedostatki systemu oraz roszczenia ludzi niezadowolonych z licznych aspektów funkcjonowania państwa oraz jego najważniejszych instytucji. Brak zaufania, brak sprawczości jednostek w ich relacjach z instytucjami publicznymi, częste używanie przez obywateli i komentatorów życia publicznego pojęcia “państwa z kartonu”, czyli takiego które jest nieefektywne lub skorumpowane, są wskazywane przez Agnieszkę Sądecką w *Raporcie Populizm i demokracja: romans czy dysonans* stworzonym przez Fundację im. Stefana Batorego jako główne aspekty niezadowolenia z systemu politycznego prowadzącego do rozwoju populizmu. Odpowiedzią populistów na te niedostatki systemu politycznego prowadzącą do rozwoju populizmu są m.in. obietnica “dobrej zmiany” czy postulaty uzdrowienia państwa i przeprowadzenia niezbędnych reform. Populiści często prezentują nowy model tożsamości zbiorowej, taki, w którym symbole narodowe, religia, tzw. wartości rodzinne są stawiane ponad indywidualizm tak istotny w liberalizmie.

4. Karolina Nowak – Społeczne przyczyny populizmu w ujęciu historycznym

Zjawisko populizmu odegrało niezwykle ważną rolę w XX i XXI wieku. Różne ruchy oraz partie polityczne na przestrzeni ostatnich lat odwoływały się do interesów ludu, aby dzięki swoim hasłom zdobycia największe poparcie wśród społeczeństwa.

Transformacja gospodarcza lat ‘90 przyniosła rozczarowanie wielu grup społecznych, które z czuły się pominięte, co z kolei wywołało poważne napięcia społeczne. Prywatyzacja i reformy gospodarcze spowodowały wzrost bezrobocia. Pleśniło się poczucie niesprawiedliwości wśród wspomnianych grup oraz wykluczenie społeczne poszczególnych ludzi. Nowa rzeczywistość dla wielu Polaków przyniosła utratę stabilności oraz poczucia bezpieczeństwa, co skrzętnie wykorzystywali populiści w swoich hasłach. Ruch „Samoobrony” A. Leppera miał być odpowiedzią na te napięcia: krytykował elity polityczne oraz gospodarcze obiecując przy tym obronę interesów są rolników oraz robotników. Miał być orędownikiem zwykłych ludzi. Jego działalność była jednym z pierwszych przykładów populizmu w III Rzeczypospolitej.

Obecnie populizm jest szczególnie widoczny w działaniach „Prawa i Sprawiedliwości”. Programy socjalne, takie jak „500 +” czy „Trzynasta emerytura” łączą ze sobą retorykę obrony zwykłych ludzi przed elitami i wpływami zagranicznymi. PiS wykorzystuje tradycyjne wartości narodowe oraz religijne w swoich hasłach, aby skutecznie mobilizować. Nie należy również ignorować różnic między Polską „A” a Polską „B” – różnic między aglomeracjami miejskimi, a mniejszymi ośrodkami. Transformacja ustrojowa, choć przyniosła rozwój, pozostawiła wiele osób na marginesie - Czują się one wykluczone.

Tą właśnie sytuację wykorzystują populiści, aby pozyskać jak największą liczbę głosów. Brak zaufania do elit również pomaga we wzroście populizmu, podobnie z resztą jak afery i niedotrzymywanie obietnic. Poczucie niesprawiedliwości tworzy grunt dla tych, którzy potrafią powiedzieć, „jesteśmy tacy sami”, „rozumiemy wasze problemy”. Ostatnim, niezwykle ważnym aspektem pozostaje polaryzacja społeczeństwa – żyjemy w czasach głębokich podziałów ideologicznych oraz światopoglądowych, tradycja ściera się z nowoczesnością, religia z laicyzacją. Populizm rośnie promując prostą odpowiedź na rzeczywiście bardzo skomplikowane pytania, ale we wszystkich przypadkach możemy analogicznie dostrzec wątek nieufności.

Populizm odgrywał ważką rolę w różnych momentach historii, dostosowując się do zmiany – do zmiennych warunków społeczno-politycznych i wciąż pozostaje niebezpieczny dla społeczeństw.

Kluczowym wyzwaniem dla społeczeństwa jest oddzielenie autentycznych postulatów, które są gotowe do zrealizowania, od tych które mają tylko zachęcić wyborców, do głosowania na konkretną opcję.

5. Maksymilian Wójcik – Podsumowanie

Wypada przywołać cytaty z książki *Zabić Szpiega* Kazimierza Turalińskiego: „Polska nie jest filmem, by do jej tytułu dodawać kolejne cyfry.” Odnosząc te słowa do naszych wywodów zwróćmy uwagę na to, że popularność populizmu w Polsce nie tyle jest wynikiem transformacji ustrojowej, co raczej konsekwencją systemowych problemów okresu komunizmu. A skoro jest konsekwencją, należy rozpatrywać te elementy w pewnym połączeniu. Ponieważ spuścizna po PRL-u wciąż pozostaje elementem rozgrywek międzypartyjnych, ponieważ tragedia przegranych transformacji i kolejne pokolenie przejmujące ich pozycję dalej stanowią ważny punkt kampanii wyborczych, należy pamiętać o tym, że populiści stale będą odnajdywać podatny grunt.

Panel III - Psychopolityczne oblicze populizmu w III RP (przewodniczący - Krzysztof Włodarkiewicz)

1. Populistyczne skłonności w osobowości politycznej Polaków (Natalia Szałaj)

Prelegentka rozważyła jakie są cechy w charakterze narodowym Polaków wpływające na skłonność do ulegania populizmowi. Pierwszą z nich jest nieufność wobec elit politycznych, biznesowych, intelektualnych, która wynikać ma z doświadczeń historycznych Polaków, takich jak czasy zaborów i PRL, kiedy Polska i polskie elity były zależne od obcych mocarstw, a także okres transformacji ustrojowej po 1989 r. kiedy reformy gospodarcze wprowadzane przez elity polityczne doprowadziły do spadku poziomu życia wielu Polek i Polaków. Niechęć ta ma być dodatkowo wzmocniana przez populistyczną retorykę. Wiąże się to z kolejną cechą, czyli tworzeniem podziałów na „Nas” i „Ich”, w którym „Oni” to właśnie elity, ale także m.in. migranci czy zagraniczne korporacje i obce mocarstwa, a „My” to zwykli, patriotyczni, pracujący, uczciwi Polacy. Kolejną wskazaną

przez prelegentkę cechą Polaków podatną na retorykę populistów jest silne poczucie dumy narodowej związane z patriotyzmem i narodowym konserwatyzmem oraz katolicyzmem uznanym za podstawę polskości, które jest zwiększane przez populistów. Następnie prelegentka wymieniła silne pragnienie sprawiedliwości społecznej, które wiąże się z oczekiwaniami redystrybucji bogactwa spowodowanymi wysokimi nierównościami społecznymi i wrażliwością społeczeństwa na grupy wykluczone i takie o niższych dochodach, a także niechęć do globalizacji wyrażającą się w sprzeciwie wobec migrantów i globalnych korporacji oraz obawie przed utratą tożsamości kulturowej przez „zachodnie wartości” i niechęć wobec międzynarodowych instytucji, które mają ograniczać polską suwerenność i działać wbrew polskim interesom narodowym. Następne cechy Polaków sprzyjające populistom to: przywiązanie do prostych i emocjonalnych odpowiedzi na skomplikowane problemy, łatwość do popadania w silne emocje w wyniku populistycznej retoryki, oraz postrzeganie polskiej historii jako pełnej niesprawiedliwej krzywdy hołdując „etosowi ofiary”.

2. Psychopolityczne mechanizmy populizmu - w jaki sposób emocje i potrzeba przynależności warunkują wybory polityczne w III RP (Daria Żurek)

Prelegentka skupiła się na psychologicznych mechanizmach wykorzystywanych przez populistów w ich retoryce. Wystąpienie zaczęła od opisanie emocji, do których często odwołują się populiści. Jako jedną z głównych emocji, które populizm umiejętnie budzi, wymieniła strach, który może być na przykład strachem przed utratą pracy, przed zmianami społecznymi, czy przed „obcymi”. W sytuacjach niepewności i kryzysu ludzie są bardziej podatni na przekazy oparte na emocjach niż na racjonalne argumenty. W takich momentach populistyczne hasła, które wskazują winnych i oferują jasne, szybkie rozwiązania, stają się szczególnie atrakcyjne. Politycy mogą wzmacniać lęk wywołany sytuacją ekonomiczną lub społeczną wskazując na „wroga”. Drugim kluczowym mechanizmem wskazanym przez prelegentkę jest potrzeba przynależności. Podkreśliła ona, że człowiek jest istotą społeczną i naturalnie dąży do tego, by być częścią grupy. Są przez to podatni na podział na „Nas” i „Ich”, który wzmacnia poczucie wspólnoty w grupie „naszej” i daje ludziom możliwość pocucia się częścią czegoś większego, co daje przekonanie, że walczy się w słusznej sprawie. Kolejną wskazaną przez prelegentkę emocją była nadzieja, która pomaga ludziom uwierzyć, że zmiana jest możliwa i że ich głos ma znaczenie. W polskiej polityce nadzieja jest często wykorzystywana przez populistów jako narzędzie mobilizacji wyborców, szczególnie w obliczu społecznych frustracji czy poczucia niesprawiedliwości. Nadzieja jest wzmacniana przez narracje, które przekonują, że „zwykli ludzie” w końcu zostaną wysłuchani, a ich potrzeby zaspokojone. Często towarzyszy temu budowanie wizerunku polityka bliskiego obywatelom, który „rozumie problemy” i „stoi po stronie narodu”. Prelegentka zwróciła, jednak, uwagę, że nadużywanie nadziei prowadzi czasem do rozczarowania, gdy realia nie spełniają wygórowanych obietnic. Kolejną wskazaną w wystąpieniu potrzebą była potrzeba bezpieczeństwa, która zwiększa podatność na proste, konkretne rozwiązania. Populistyczne hasła, takie jak „Polska w ruinie” lub obietnice „500+” na dziecko, dają poczucie, że ktoś kontroluje sytuację i rozwiąże problemy. Prelegentka wskazała też, że populizm często wykorzystuje retorykę, która przywraca ludziom poczucie godności oddziałując na potrzebę znaczenia i uznania. Narracje o „prawdziwej Polsce”, „prawdziwych Polakach” czy obrona tradycyjnych wartości dają ludziom wrażenie, że ich tożsamość i styl życia są ważne i warte ochrony. Ta potrzeba była szczególnie silna

wśród grup marginalizowanych w trakcie transformacji – robotników, rolników, ale także mieszkańców mniejszych miejscowości.

3. Populizm jako gra na ludzkich emocjach - psychologiczne pułapki prostych obietnic, czyli o tym jak politycy III RP wykorzystują mechanizmy populistyczne (Agnieszka Świątlicka)

Wystąpienie to zostało przygotowane przez Agnieszkę Świątlicką, ale ze względu na jej nieobecność spowodowaną kwestiami zdrowotnymi wygłosił je w jej imieniu przewodniczący panelu, Krzysztof Włodarkiewicz. Prelegent wskazał, że populizm w polityce III RP opiera się na wykorzystywaniu emocji i prostych, atrakcyjnych obietnic, które mają na celu przyciągnięcie szerokich grup wyborców. Istotne znaczenie ma dla populistów prostota komunikowanych haseł, które mogą brzmieć bardzo atrakcyjnie w obliczu złożonych problemów społecznych. Proste obietnice są łatwiejsze do przyswojenia i działają na poziomie emocji, a nie racjonalnej analizy niosąc ze sobą obietnicę szybkiej zmiany, co może przyciągać wyborców szukających rozwiązania swoich problemów. Jako przykład podano slogan „500+ na każde dziecko”, który był łatwy do zrozumienia i przemawiał do emocji wyborców, zwłaszcza w kontekście poprawy sytuacji materialnej rodzin. W wystąpieniu podkreślono złożoność skutków tego programu oraz zepchnięcie na dalszy plan niektórych skomplikowanych aspektów budżetowych i ekonomicznych. Kolejnym wskazanym mechanizmem był scapegoating, czyli wskazywanie winnych (kozła ofiarnego). Przypisanie winy za problemy społeczne i ekonomiczne jednej grupie stwarza wrażenie, że rozwiązanie problemów jest proste, wystarczy tylko „usunąć winnych”. Mechanizm ten działa na poziomie emocjonalnym, tworząc poczucie wspólnoty wśród tych, którzy czują się zagrożeni lub ignorowani przez resztę społeczeństwa. Jako przykład zostały podane głosy obwiniające uchodźców z Ukrainy o rzekome obciążenie systemu socjalnego, zdrowotnego czy edukacyjnego. Według prelegenta populiści dążą także do wzrostu poczucia zagrożenia i lęku. Dążą oni do wywołania poczucia lęku i niepewności poprzez podkreślanie zagrożeń zewnętrznych i wewnętrznych. W takich momentach wyborcy są bardziej skłonni do zaakceptowania prostych rozwiązań, nawet jeśli są one mało realistyczne, ponieważ zapewniają poczucie bezpieczeństwa. Jako przykład wymieniony został zarzut rzekomego wprowadzania do szkół „ideologii gender” przez wprowadzanie w nich edukacji zdrowotnej, która według polityków PiS ma być wykorzystywana do „seksualizacji dzieci” głosząc takie tezy mijające się z prawdą sięgającą do niepokoju i lęku wśród dużej części społeczeństwa. W wystąpieniu podkreślono także stosowanie przez populistów emocjonalnego apelowania do tożsamości narodowej i tradycji poprzez odwoływanie się do narodowej tożsamości, tradycji i historii, które mają mobilizować emocje obywateli i wzmacniać poczucie wspólnoty. Ważną rolę pełni też retoryka „obrony ojczyzny” przed zagrożeniami z zewnątrz, która daje poczucie, że populiści walczą o „nas” i „nasze wartości”, a nie o interesy elit. Przykładem było przedstawianie UE przez PiS jako instytucji, która bezprawnie ingeruje w polski system prawny, chcąc narzucić Polsce „obce” standardy. W tej narracji Unia była traktowana jako zagrożenie dla polskiej niezależności. Prelegent wskazał także, że w populizmie często pojawia się silna centralizacja władzy w rękach jednego lidera, który staje się niemal mesjańską postacią, mającą wyciągnąć kraj z kryzysu. Taki lider często przedstawiany jest jako jedyny, który „rozumie potrzeby ludu”, co ma przyciągać wyborców, szczególnie w sytuacjach kryzysowych. Uwierzenie w charyzmę lidera może prowadzić do podporządkowania się jego decyzjom bez zbytniej analizy ich konsekwencji. Jako przykład podana została pozycja prezesa PiS, Jarosława Kaczyńskiego jako lidera narodowy, który mimo że nie pełnił

formalnie roli premiera przez długi czas, stał się symbolem władzy i siły politycznej w Polsce. Jego postać była przez zwolenników przedstawiana jako fundament stabilności państwa broniący interesów narodu. Jego charyzma oraz centralna rola w rządzie PiS sprawiły, że wielu wyborców utożsamiało go z gwarantem rozwoju kraju, a jego decyzje były traktowane niemal jak zbawienne. Właśnie tego rodzaju zaufanie do lidera, który „rozumie potrzeby ludu” i który samodzielnie prowadzi kraj ku sukcesowi, to cecha charakterystyczna dla populistycznego przywództwa. Autorka wystąpienia wskazała w nim także na następujące pułapki populistycznego myślenia: Myślenie czarno-białe oparte na kontraście „my vs oni” (ludzie vs elity), apelowanie do poczucia sprawczości wyborców, dając im wrażenie, że wystarczy podjąć prostą decyzję, aby zmienić sytuację w kraju, zjawisko grupowej polaryzacji, to znaczy umacnianie grupowej tożsamości negatywnej poprzez kreowanie wspólnej wrogości wobec określonej grupy, co prowadzi do wzmacniania konfliktów. W wystąpieniu wskazano też na rolę świadomości, jak działają mechanizmy psychologiczne wykorzystywane przez populistów wpływają na nasze decyzje, w unikaniu pułapek emocjonalnych obietnic, a także jak ważne jest, aby analizować polityczne propozycje z perspektywy nie tylko emocjonalnej, ale i racjonalnej, i pamiętać, że łatwe obietnice często prowadzą do rozczarowania, gdy rzeczywistość okazuje się bardziej skomplikowana niż sugerują politycy. Zrozumienie, jak populizm działa na psychologię wyborców, daje narzędzia do bardziej świadomego uczestnictwa w procesie demokratycznym.

4. Populizm - perpetum mobile? O psychologicznych uwarunkowaniach populistycznej spirali obietnic III RP (Krzysztof Włodarkiewicz)

Przedmiotem rozważań tego wystąpienia było scharakteryzowanie koncepcji spirali populizmu poprzez wykorzystanie mechanizmów psychopolitycznych i próba odpowiedzi na pytanie czy jest to właśnie mechanizm działania populizmu funkcjonujący na zasadzie perpetuum mobile. Spirala populizmu wyjaśniona była jako zjawisko polegające na nieustannym składaniu coraz dalej idących obietnic przez dwa lub więcej konkurujące ze sobą ruchy polityczne. Prelegent skupiał się na III RP od serii kampanii 2015 roku, kiedy pojawiły się warunki sprzyjające powstaniu spirali populizmu. Jego wyrazami były hasła kampanijne PiS takie jak: „Prawo i Sprawiedliwość słucha Polaków”, a także rozpisane przez prezydenta Bronisława Komorowski w obawie przed przegraną PO w wyborach referendum dotyczące m.in. JOW i obniżenia finansowania partii politycznych. Wnioskiem z tego było stwierdzenie, że strach przed utratą władzy i chęć jej zdobycia to czynniki pchające polityków w objęcia populizmu. Kolejnymi wyrazami spirali populizmu były realizacja programów socjalnych przez Prawo i Sprawiedliwość i znalazło wroga zewnętrznego w postaci uchodźców oraz wewnętrznego, którymi mieli być domniemani niemieccy agenci, grając w ten sposób na poczuciu dumy narodowej i bezpieczeństwa. Rywalizacja polityczna stała się walką aksjologiczną, w której politycy, jak się zdaje uwierzyli we własną propagandę postrzegając przeciwników politycznych jako zło, które nie może zostać dopuszczone do władzy. Skrajna polaryzacja sceny politycznej sprzyja nakręcaniu spirali populizmu, gdyż odwraca uwagę od racjonalnych argumentów, skupiając się na emocjach i projekcjach rzeczywistości, nie zaś na jej realnym kształcie. W obliczu sukcesu populistycznej agendy PiS i przywiązania do niej wielu wyborców również PO oparła swoją kampanię w 2023 r. na nierealistycznych i przez to populistycznych postulatach m.in. podwyższenia kwoty wolnej od podatku do 60 tysięcy złotych. Prelegent prognozował również utrzymanie się

populistycznej spirali także w kampanii prezydenckiej, czego wyrazem ma być między innymi hasło Konrada Nawrockiego „Pokonamy to zło” przejęte z kampanii parlamentarnej PO.

Panel IV - Co przyniesie populizm? Możliwy wpływ populizmu na system polityczny w Polsce (przewodniczący - Szymon Marciniak)

1. Populizm jako konsekwencja polityki „bez ideologii” (Szymon Marciniak)

Prelegent powiązał populizm z technokratycznym stylem prowadzenia polityki bez odwoływania się do żadnej ideologii, a głównie w oparciu o badania ilościowe elektoratu. Zgodnie z opinią prelegenta prowadzi to realnie do przyjęcia przez polityków takiej ideologii jaką przyniesie im sukces wyborczy trafiając do odpowiednich segmentów wyborców. Uważa on, że koncepcja „aideologicznej polityki” nie jest w stanie wypełnić własnego postulatu „ sprawowania rządu w obiektywnie najlepszy sposób”. Jedynym celem „polityki bez ideologii” jest zdobycie jak największej ilości głosów i utrzymanie władzy, co zdaniem prelegenta czyni ją populistyczną. Według prelegenta taki styl prowadzenia polityki reprezentują obie główne strony konfliktu politycznego w Polsce i zmiana władzy, która nastąpiła w 2023 r. nie wiązała się z odejściem od polityki populistycznej. Prelegent wskazuje, że nie sprawdziły się prognozy z początku XXI w. wiążące ten styl prowadzenia polityki z przechodzeniem od systemu gospodarki centralnie planowanej do gospodarki kapitalistycznej, a występowanie tego zjawiska we współczesnej Polsce, a także krajach Zachodu takich jak Francja czy Stany Zjednoczone ma zaprzeczać tej tezie. Na końcu wypowiedzi prelegent krótko przedstawia tematykę kolejnych wystąpień w panelu.

2. Antyintelektualizm jako fundament populizmu w Polsce - charakterystyka, przykłady i prognoza (Łukasz Markowski)

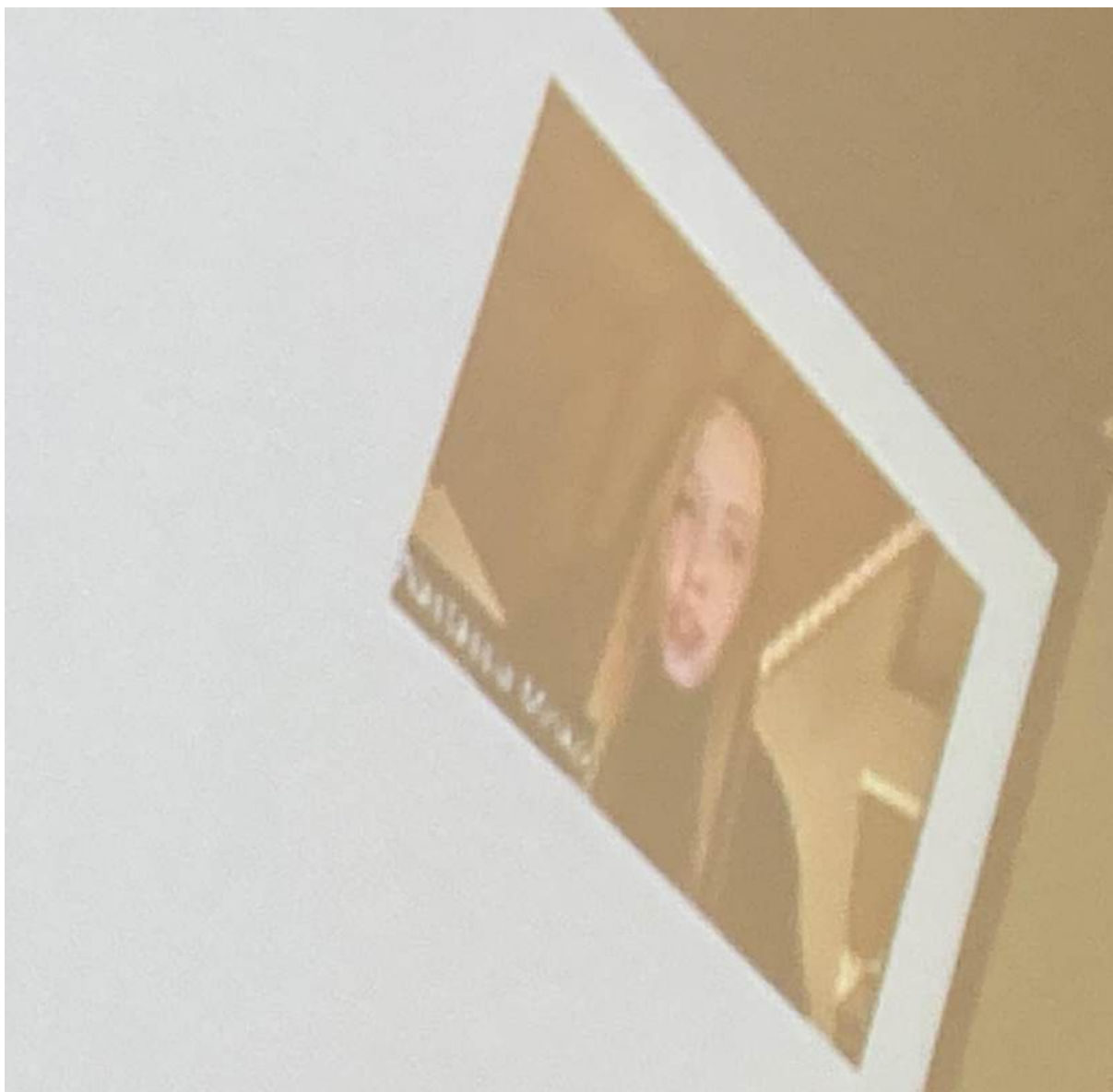
Prelegent mówił o roli antyintelektualizmu w populistycznej narracji. Antyintelektualizm wyjaśniony został jako wrogość wobec nauki i jej przedstawicieli i prowadzenie debaty publicznej w oparciu o emocje takie jak strach, lęk czy niezadowolenie. Populizm stanowi czynnik stymulujący te emocje, a antyintelektualizm jest jednym z kluczowych elementów populistycznej narracji i stanowi bardzo skuteczne narzędzie w rękach populistów, ponieważ stanowi on środek upraszczania rzeczywistości i umożliwia udzielanie prostych odpowiedzi na złożone pytania. Jako przykład antyintelektualnej narracji prelegent wymienił narrację Konfederacji i Grzegorza Brauna dotyczącą pandemii koronawirusa, którzy podważali twierdzenia nauki i zalecenia instytucji rządowych wykorzystując w ten sposób niezadowolenie obywateli polityką pandemiczną rządu. Kolejnym przykładem wymienionym w wystąpieniu były inicjatywy stop nop sprzeciwiające się obowiązkowym szczepieniom. Skuteczność i powszechność narracji antyintelektualnej rośnie wraz z rozwojem internetu za sprawą fake newsów czy technologii sztucznej inteligencji, w związku z czym prelegent prognozuje rozwój antyintelektualnej tendencji w polityce.

3. Ekonomiczne aspekty populizmu (Daria Zhylka)

Prelegentka w swoim wystąpieniu skupiła się na wzajemnym oddziaływaniu gospodarki i populizmu, który to często według niej wiąże się ze znacznymi wydatkami państwa. Jako przykład takiego przypadku prelegentka wymienia program 500+, a także trzynasta emerytura oraz podwyżka, które, jak argumentuje poprawiają sytuację najuboższych, ale na dłuższą metę wpływają na gospodarkę negatywnie stanowiąc istotną część budżetu państwa i przez to ograniczając inwestycje w inne obszary, np. edukację. Kolejnymi populistycznymi działaniami ekonomicznego wskazany przez prelegentkę jest wprowadzanie podatku bankowego czy podatków od najbogatszych przedsiębiorstw, co ma być przedstawiane jako „redystrybucja na korzyść zwykłych obywateli”, ale prowadzi do pogorszenia warunków działalności gospodarczej i odstraszać przez to inwestorów ograniczając dochody państwa polskiego, które już teraz ma stawać się miejscem o podwyższonym ryzyku inwestycyjnym. Prelegentka podkreśliła dalej, że obietnice ekonomiczne są hasłami prostymi do zrozumienia i wzmacniającymi poczucie bezpieczeństwa oraz sprawiedliwości społecznej u obywateli, co czyni je doskonałym narzędziem populistów chcących okazać wsparcie rządowi dla społeczeństwa. Według prelegentki politycy populistyczni wykorzystują także sprzeczności w ich odbiorze między dużymi miastami a wsiami do wzmacniania polaryzacji społecznej i zwiększyć swoje poparcie. Jako potencjalne skutki populizmu gospodarczego prelegentka wymieniła m.in. zadłużenie państwa, ograniczenie inwestycji czy brak wzmocnienia ważnych sektorów, takich jak edukacja czy ochrona zdrowia, a także ogranicza strukturalne reformy wypełniając w krótkim terminie luki i osłabiając w ten sposób instytucje państwa.

4. Możliwy wpływ populizmu na system polityczny w Polsce na przykładzie Konfederacji (Nastassia Minko)

Prelegentka nie była obecna podczas obrad Okrągłego Stołu, lecz zostało zaprezentowane przygotowane wcześniej nagranie z jej wypowiedzi. Celem jej wystąpienia było udzielenie odpowiedzi jakie mogą być skutki populizmu dla systemu politycznego na przykładzie partii Konfederacja jako partii popieranej przez osoby zmęczone systemem politycznym w Polsce. Prelegentka stwierdziła, że wzrost poparcia populistycznych partii takich jak Konfederacja, które wprost podważają dominację największych partii, w Polsce PO i PiS, i odrzucają możliwość współpracy z nimi na jakimkolwiek poziomie prowadzi do rozbijania sceny politycznej. Jej radykalne postulaty, na przykład w zakresie polityki wobec Unii Europejskiej czy postulatów społecznych i ekonomicznych, zmuszają inne partie do przesuwania się w prawo na scenie politycznej by móc walczyć o jej wyborców, czego skutkiem jest przesunięcie całej sceny politycznej dalej od centrum. Dalej prelegentka wskazała na elementy populistycznego przekazu Konfederacji, takie jak podważanie reform mających na celu ochronę środowiska czy krytyka politycznych instytucji wewnętrznych i międzynarodowych za postrzeganą nieefektywność, skorumpowanie i antyobywatelskość, co na dłuższą metę prowadzi do podważenia zaufania obywateli do systemu jako całości. Jak wskazała prelegentka, retoryka ta prowadzi do radykalizacji społeczeństwa i osłabienia legitymizacji systemu, a jej skutkami może być destabilizacja władzy. Krytyka Konfederacji wobec Unii Europejskiej i postulowanie ograniczenia jej wpływu na Polskę, co oprócz zmuszania innych partii do przyjęcia bardziej eurosceptycznych pozycji, a także może doprowadzić do rozpowszechniania się postulatów wyjścia Polski z UE. Natomiast retoryka dotycząca ograniczania wpływu państwa na gospodarkę może wpłynąć na pogorszenie poziomu życia obywateli na dłuższą metę.

5. Czy Polsce grozi odejście od demokracji w wyniku populizmu (Hubert Norowski)

Prelegent zaczął swoje wystąpienie od przypomnienia poprzednich wystąpień w panelu i dodaniu kolejnego aspektu działania populizmu obok wspomnianych wcześniej aspektów antyintelektualnego i ekonomicznego wskazał również aspekt technologiczny, takie jak działania algorytmów i mediów społecznościowych, których właściciele angażują się w kampanie wyborcze, czego przykładami były m.in. wsparcie Elona Muska dla Donalda Trumpa i AfD w Niemczech. Prelegent wskazał na związane z tym ryzyko odejścia od demokracji liberalnej jako skutek przejęcia wpływu na politykę i potencjalnych manipulacji wyborcami przez między innymi właścicieli wielkiego kapitału, czy też partii politycznych takich jak Fidesz na Węgrzech, co grozi zawłaszczeniem państwa. Następnie prelegent wskazał, że w Polsce takie zawłaszczanie wiązało się ze zmianami w funkcjonowaniu Trybunału Konstytucyjnego i innych państwowych instytucji w latach 2015-2023, a także koncepcję demokracji walczącej przedstawionej przez premiera Donalda Tuska. Prelegent zaproponował

także sposób zapobieżenia odejścia od demokracji liberalnej, wśród których wymienił wzmacnianie społeczeństwa obywatelskiego, w tym trzeciego sektora oraz wiara w Unię Europejską.

Najważniejsze wnioski z debaty

1. Definicja i mechanizmy populizmu

Populizm to zjawisko o wielu odcieniach – od strategii politycznych opartych na emocjach, przez manipulację, aż po uproszczone rozwiązania problemów społecznych. Paneliści wskazali, że populizm często bazuje na budowaniu podziału „my kontra oni”, wykorzystuje strach jako narzędzie mobilizacji oraz odwołuje się do antyelitarnych haseł.

2. Rozwój populizmu w Polsce

W Polsce populizm ma długą historię, sięgającą czasów PRL-u i transformacji ustrojowej. Paneliści przeanalizowali, jak partie polityczne różnych orientacji wykorzystywały populistyczne narracje do zdobywania poparcia, a także jak społeczne i ekonomiczne nierówności sprzyjały ich rozwojowi.

3. Rola psychologii

W debacie podkreślono, że populizm skutecznie wykorzystuje ludzkie emocje, takie jak lęk i nadzieja. Wskazano, że ludzie skłonni są wybierać populistyczne rozwiązania, gdy czują się zagrożeni lub wykluczeni. Mechanizmy takie jak polaryzacja społeczna, upraszczanie rzeczywistości czy wzmacnianie podziałów sprzyjają trwałości populistycznych narracji.

4. Przyszłość populizmu

Paneliści rozważali, jakie skutki może mieć dalszy rozwój populizmu w Polsce. Omówiono zagrożenia dla demokracji, takie jak osłabianie instytucji państwowych, wzrost antyintelektualizmu oraz możliwość polaryzacji sceny politycznej. Wskazano również, że populizm może być narzędziem politycznym stosowanym przez różne ugrupowania, niezależnie od ideologii.

Podsumowanie i Wnioski

1. Populizm stanowi integralny element demokracji, wykorzystując emocje oraz podziały społeczne do zdobycia poparcia wyborców.
2. Wzrost populizmu w Polsce ma swoje korzenie w transformacji ustrojowej oraz historycznych uwarunkowaniach PRL-u.
3. Mechanizmy psychologiczne, takie jak strach, poczucie zagrożenia i potrzeba przynależności, stanowią kluczowe narzędzia populistycznej mobilizacji.

4. Coraz większa polaryzacja społeczna oraz wzrost antyintelektualizmu mogą prowadzić do osłabienia instytucji demokratycznych.
5. Wzmocnienie edukacji obywatelskiej oraz niezależnych instytucji może stanowić skuteczną barierę dla dalszej ekspansji populizmu.

Zakończenie

Okrągły stół dostarczył wielu cennych spostrzeżeń dotyczących mechanizmów i konsekwencji populizmu. Debata pokazała również, że jest to temat wymagający dalszej analizy i monitorowania, zwłaszcza w kontekście przyszłych zmian politycznych w Polsce.